

V

Другого дня Настуся ходила, неначе поміркована та неприкаяна, ніби в якомусь тумані блукала. Вона робила цілий день такі чудні та непомірковані вчинки, що стурбувала й батька і всю господоу. Вона й очей не заплющувала цілу ніченьку, лежала на ліжку, неначе черепаха в мочарі на сонці.

Настуся пролежала цілу ніченьку й насилу діждалась, поки надворі свінуло й розвиднілось. Схопившись з ліжка, вона вбралася й потаєнці, навшпинячки перебігла залу й вискочила на вулицю, зопалу та спохвату забувши навіть зачинити двері в прихожій.

Вона знала, що в таку ранню годину захопить Павлуся дома. І вона не помилилась. Павлусь тільки що вернувся з бенкету в ресторані, прогулявши цілу ніченьку й прогайнувавши сливе останні гроші. На столі стояв самовар, а на йому на конфорці стирчав чайник.

— Добридень тобі, Павлусю! Правда, я не помилилась, я добре гадала, коли саме тобі робити візит? — гукнула Настуся, вступаючи в покої.

— Не помилилась, моя мокра рибонько! Мій поетичний день саме оце вечоріє. Я це вернувся з ресторану й тільки що сідаю за свій «вечірній чай» по обіді. Сідай і ти та напийся зо мною чаю.

— Як поетично й надзвичайно! Я питиму свій вранішній чай, а ти свій вечірній. І ми питимемо разом! — сказала Настуся, сідаючи на стільці й наливаючи два стакани чаю.

— Ранок зійшовся з вечором! Я зійшовся з тобою! І обняв вечір пишний ранок! І поцілував вечір росяний ранок в самісіньку вранішню зірку, — сказав Павлусь. І він поцілував її в блискучі очі, і вона поцілувала його в чорні брови, в кучеряві васильки.

— Настусю, серце моє! Я цілую твою вранішню поетичну імлу, цілую твою вранішню росу на рожах та фіалках, цілую твій майський, прозорий, теплий туманець над лісами, цілую твої пахощі весни, пахощі мая моїми вечірніми устами. П'ю, неначе бджола, твою солодку росу на твоїх квітах, — цебто на тобі, мій рожевий ранку!

— А я цілую твоє гаряче, червоне, вечірнє небо, цілую твоє синє чоло, засипане зірками; цілую твій поетичний гарячий літній вечірній сумерк, цілую самі червоні сліди гарячого заходу на теплій воді, сліди твої, мій милий, сліди мого пишного красуня-вечора.

І вона обцілувала весь його пишний вид: і щоки, і чоло, і голову, і вуса, і уста. Піла кохання, наче бджола медяну росу з кожної чурупки весняного цвіту. Він був блідий, з гарячими дикими очима. Вона була з несамовитим огнем у блискучих очах. Дві парі очей горіли навіженим блиском, неначе дві парі брильянтів, оправлених у кришталеву оправу. Вони намиливались собою й почали пити чай похапцем, сливе нахильці, ніби хапались, щоб не опізнитись на якусь службу ні на одну хвилину, ніби їх ждала велика відповідальність за спізнення.

— А ми оце в товаристві провели цей темний наш день пречудово. І подумай собі! трапилась нам така чудна оказія! Така пригода смішна, такий смішний випадок, що мені й досі смішно, — сказав Павлусь і нервово зареготався й захлинувся чаєм.

Він реготався й кашляв. Чай і нервовий регіт душив його, і він не міг ні проковтнути, ні викашляться.

— Ми почали, як звичайно по обіді, випивать та бавиться. Мова мовилась про війну англійців у Трансваалі. Дехто встоював за бурів, а дехто за англійців. Я обороняв од неправдивих нападів своїх коханих англійців та розсердився, спанхнув, вхопив Максимову гармату, націлився й шпурнув нею в Трансвааль. А їм, дурням, здалось, що я вхопив пляшку та пожбував нею в піраміду з пляшок з винами на широкому прилавку і влучив саме в середину. Той Трансвааль так і луснув і розвалився, тільки загуло! Я тоді беру другу гармату й смальнув нею в Оранжеву республіку. Республіка тільки задзвеніла й одразу завалилась. Тим дурням здалося, що я попер пляшкою в

скляну шафу з пляшками. Піднявся галас, гвалт. Позбігались усі служники. Принесла лиха година й господаря. Виплигнула звідкільсь і господиня... Гвалт! Крик! Галас!... Десь узялась поліція, — і мене, мене, нібито божевільного, вже хотіли везти до Кирилівського в божевільню. Я божевільний! Ото сміх! Оце так пригода!

І Павлусь зареготався, неначе й справді божевільний.

— Але подумай тільки собі, Настусю! Од мене таки добре досталося бурам!

— Це не диво, бо й зо мною вчора вранці трапилась така сама смішна пригода. Я причепурювалась коло дзеркала. Коли дивлюсь, десь подівались з туалетного столика чисто всі мої гребінці й щітки. Хоч пальцями зачісуйся! Горнишна десь зникла, бо вона все одмикує од роботи. Я, як стояла в пеньюарі та в білих спідницях, так спохвату й майнула через улицю до своєї приятельки Надіни позичать гребінців. Вбігаю до Надіни, прошу гребінців. Коли дивлюсь, до мене збіглася трохи не вся господа: і Бурулькін, батько Надіни, і її сестри й брати, і слуги й навіть хатні собачки. Усі чогось перешіптуються кругом мене, скося поглядають на мене. І чого? І з якої причини? Я вертаюсь додому. Горнишна показує мені гребінці й щітки: дивлюсь, на столику перед самісіньким дзеркалом лежать і щітки й гребінці. Певно, десь підкинула потім.

— А в мене ще, на моє лихо, і довгів сила! Та це ще не біда. В кого пак їх тепереньки нема! — сказав Павлусь. — Але що за смішний був у нас Трансвааль, то я й досі не можу забути. Ото наробили шелесту! А які були в усіх перелякані дурні сонні очі! Ну, та й нареготались же ми!

— Ти герой, мій милий, як я бачу.

— Я герой цього нашого темного дня! Усе громадянство в місті реготатиметься. Нехай регочеться! Життя наше таке скупе на сміх та радощі!

— А вже тієї нудьги тутечки в Києві хоч мішками бери, хоч лопатами горни! — сказала Настуся.

— Ми не тутешні люде, — сказав Павлусь, — тутечки не наше місце.

— Я сама вже давненько пересвідчилась своїм власним досвідом, що ми люде не тутешні. Тато зве мене нестатковитою, божевільною людиною; каже, що я марную його добро, сиплю гроші, непаче в безодню, зобижає повсякчас моє самолюбство; тітки звать мене свавольною, недосвідною, нестатковитою, вередливою. Це все мені обридло, остогидло! Всі хочуть навести мене на якусь добру путь. Хіба ж я збилась з пуття, чи що? Я довше не спроможусь видержать, — сказала Настуся й істерично заридала, потім згодом одразу перестала й замовкла, ніби її сльози й хлипання знесло щось подихом в одну мить.

— Ти утворена з своєю гарною вродою, з своєю вдачею не для землі, не для людей, а для небесного простору, для неба. Тим-то ти така ятряна на серце та вразлива. В тебе, певно, зроду пахуча почутливість нервів, неначе в духів. Ти вся дух, дух справдешний, легкий, крилатий, повітряний, увесь виснований з проміння й мрій, дух запашний. Я вже тебе неначе бачу наскрізь.

— І ти не цьогосвітня людина. Ти людина мрій, ти краса нічної доби; твоя поезія — це поезія не грубого сонця, не простацького дня, а тонких уявліннів та мрійності глибокої півночі. Твоя вдача уся виткана з поетичних сутінків вечора, з мрій чорної ночі, з темно-синього неба, засипаного золотими діамантами. І ти сотворений не для землі.

— Нам треба б змінити живоття, перебраться на той світ, кращий од цього світа, — сказав Павлусь.

— І я маю таку гадку: нам треба б перебраться на краще житло живоття. Старомодне житло цього паскудного світа вже мені осточортіло! — сказала Настуся.

— І ще б гірше остогидло, якби ти почула на свої вуха, що верз учора один якийсь дурисвіт за вечерю в ресторані. Він казав, що ми, цебто такі, як ти та я, тільки дурно на світі животіємо та хліб марно збавляємо, і щоб ми запрацьовували собі на харч та оддавали комусь якісь довги, — неначе ми напозичались у когось! — за свій гаразд та просвітність ми всі повинні б стати до

підмоги масам: вчити їх або ремесла, або науки, або будлі-якого штучництва, щоб нібито піднять просвітність темної маси. Оце так справді штука!

— То це виходе, що й я й ти повинні заходжуватися коло такої чудної праці?

— Атож! Казав, що ця праця незабаром повинна бути обов'язкова, силувана для всіх, хто вчився в школі, неначе якась повинність або панщина.

— Ой лишечко! Ой лелечко мені! — крикнула Настуся.

— Казав, що всі просвічені люде повинні завести якісь народні університети, такі, як у Англії, Данії, в Парижі та Швеції та ще десь, либонь у Гренландії, чи що.

— Де ж то такі університети за границею? Щось я не пригадаю. Може, вони десь на картинах намальовані... в якомусь музеї або в картинній галереї? Але я цього не бачила навіть між картинами її дрезденській галереї... Не пригадаю...

— Які там намальовані? Будемо вчити народ ремесла, як оті дві навіжені наші сусіди Топольські: поїхали в Фінляндію, вивчились там ткати полотна та вернулись у Полтавщину й десь у якомусь місті засіли за верстати і вчать за новими маленькими верстатами молодичь та міщанок. От що!

— Та ці ж панни Топольські, це ж навіжені люде! Це якісь виродки! — крикнула Настуся. — То це, певно, вони й мене посадять за верстат, щоб я день і ніч торкала руками підніжки та гонила ногами уток з цівкою та клацала лядою об начиння, неначе вовк зубами?

— Атож!

— Ну, я цього не зумію зробити. Якби вчить мужиків грати на роялі, або вчити їх якогось там штучництва, малярства або французької мови.

— Я позабував геть усе дочиста! Спитай у мене, які річки та озера в Тихому океані, або які острови в Сахарі, то я тобі цього зроду не скажу. Ні однієї річки в Тихому океані не пригадаю!

— І я не пригадаю. Спитай мене, які гори в Німецькому морі або які там народи живуть в Чорному та Білому морі, чи негри, чи турки; або в якій губернії живуть кити, а в якій моржі, то цього я тепер зроду не пригадаю! — сказала Настуся.

— І я не пригадаю! В мене вся наука давно стала в голові сторч, догори ногами, — сказав Павлусь.

— Як же ми вчитимемо, коли й ми самі позабували ту научаність? — спитала Настуся.

— Доведеться сідати знов за книжки та вчитись вдруге.

— То це й мені треба доконешне сідати за граматику та арифметику? — крикнула Настуся.

— Я ж тобі казав, що лучче вмерти, ніж так — не жити, а тільки животить на світі, коли вже й за границею з'явилися якісь навісні виродки.

— Це, певно, якісь страшні нові бацили, — сказала Настуся й припала йому головою до плеча, хлипаючи.

— Не плач, моє пахуче серденько! Ми поженимось та й заїдемо десь далеко, далеко! Втечемо од усяких дурисвітів, од цих тутешніх бацил та бактерій. Нічого не вдіємо з ними!

— Не оженишся ти на мені! Не будеш ти мій, а я твоя! Тато позавчора мені казав, щоб я й у голові собі не покладала виходить за тебе заміж: казав, що ти якийсь виродок колись славної козацької сім'ї, що ти маєш прилюбність до карт та гульні, що ти декадент, п'яниця й шахрай, ні до якої праці нездатний, що ти гультай, ледащо, що ти зовсім нестатковита людина, що з тебе зтого вийде якийсь торбохват, босяк, — одно слово, що ти пропаша людина.

— Сам він шахрай та злодій, а не я! — крикнув Павлусь, мов опечений, і схопився з стільця. — Це не твій тато, а кат для тебе й для мене, бо сам прилюбився до грошей, та й годі.

Він завештався, заметушився, забігав по кімнаті, неначе поранений лев. Гордовитість, зобиджене самолюбство, кривда в час любові, — все це збурило його душу до самого дна. Злість і помста заклекотили в його серці. Хоровите самолюбство його нервової душі було збурене до

самого дна. З ним трохи не стались корчі. Очі пригасли в одну мить, стали ніби риб'ячі, потім знову зайнялись і заблищали.

— Я швидше застрелю і його, і себе, і тебе, ніж він мене! — кричав Павлусь. — Так знущатись надо мною, так кепкувать з мене! О, цього не буде ніколи! Не попущу! Неварто жити на такому паскудному, поганому світі!

— Неварт! Ми вартніші луччої долі, вищого живоття, з нашим кришталеvim серцем, з нашою кришталевою любов'ю!

— Пху на цей опоганений світ! Пху на твого дурного батька! Я скаженію, я незабаром здурію! Не видержу довше. Мене душать чийсь руки, якісь обценки, якісь кліщі за саме горло. Умрімо, серце! Умрімо зараз, таки зараз!

— Умрім, мій коханий! Тільки перестань скаженіть, перестань гедзкаться! Павлусю, щастя моє золоте, серце моє діамантове! не галасуй, не мордуй себе! Я ладна зараз вмерти з тобою й за тобою.

— Умрімо! Умрім зараз! Смерть — це наше весілля! Це не смерть, це буде наше велике одродіння. Це буде райське раювання. Я туманію од цього щастя, од цієї ідеї. Це визволення! золота свобода од усього!

— Це раювання! — крикнула Настуся.

— Це райська Нірвана нашого Будди! Ми перейдемо в справдешній світ з цього земного нікчемного багна. Ми полинемо вдвох у небесний простір без границь, без кінця. Ми літатимемо між зорями, між купами зірок.

— Сидітимемо в повіквічному концерті. Це ж пишнота!

— Не сидітимемо, а летітимемо в ефірі, наче на прогулянні, слухатимемо світовий концерт і разом милуватимемось усякими зірками, сонцями, усякими букетами зірок, дивовижними взорцями, сплетеними з сонців та зірок. Правда, буде гарно? — промовив Павлусь.

— Ой гарно! Це ж раювання для вуха й зору, для серця й душі.

— Вмираймо швидше! Зараз! Ой як мені заманулося вмерти! — сказала Настуся. — Бери рушницю та ходім наймемо номер у гостиниці; ти застрель мене, а я тебе, — сказала Настуся.

— Пхе! Це буде вже геть-то по-міщанській, зовсім не по-модньому! З нас сміятимуться наші знайомі в Ментоні, в Ніцці, — сказав Павлусь. — Ще й в газетах обсміють, опоганять і наглузують якісь письмаки.

— Твоя правда. В газетах тільки й читаєш, що якийсь пришелепуватий київський швець або кравець найняв номер з якоюсь прицуцуватою швендею та й позастрелювались обоє. Мадам Трюше в Ментоні лусне од сміху, як прочитає про цей наш прозаїчний буржуазний вчинок у газетах. Лучче буде отруїтись.

— Або з мосту та в Дніпро, — сказав Павлусь. — Але, пхе! Це вже буде зовсім по-мужицькій, — «з мосту та в воду!» Це ж так приказують мужики тутечки на Україні. Умрім на вершині Монблана або Юнгфрау, або на Рігі! Там близько до неба! Тамечки ми вже будемо сливе в небі, за хмарами. Там лідники та сніг, і бацил вже нема: не наберемо їх на той світ у небо!

— Ой гарно! їдьмо туди! — мовила вона.

— Далеко, серце моє! В мене всього якийсь там десяток карбованців у кишені, бо як помер «мій банк», то в мене стало порожньо в кишнях. Трохи шкода мого «небіжчика банка», — сказав Павлусь.

— Та й у мене нема грошей. «Мій банк» дає видавцем усе, навіть кухареві. «Мій банк» — скнара. Та я продам потай од «свого банка» мамині брильянти, та й поїдемо вмирать або на Монблан, або на скляні, пахучі лідники в Гренландії, бо там нема бацил.

— Коли ж і до Гренландії добра буде промашка. Десь вона, здається, дуже далеко, — сказав Павлусь.

— Здається, аж за Австралією, туди десь ік полюсові, — сказала Настуся. — Далеко, дуже далеко! Туди треба довго їхати, а вмерти зараз мені страх як бажається! — марила Настуся.

— Ми вмремо на Монблані й серед оберемків квіток! — крикнув Павлусь. — Ми оце зараз умремо на Лисій горі над самісіньким Дніпром. *Quelle idee!* Лиса гора, це ж наш київський Монблан! І до неба близько!

— Невже! — крикнула Настуся. — Я там ніколи не була!

— Високо, чортом високо! І там живуть не люде, а духи. Це ж Броккен наш! Там же вночі бенкетують духи, справляють шабас відьми!

— А де ж ми наберемо та нагарбаємо стільки квіток, щоб учадіть в поетичному весняному чаду? — спитала Настуся.

— Ми наберемо їх у Африці, бо теперечки там саме май! Ми їх перепремо в одну мить через екватор і набгаємо цілі вози і встелимо всю Лису гору. *Quelle idee!*

— А справді, зробім так! — сказала Настуся.

— Ти ще, серце, мене не знаєш гаразд. Я скажу таке слово, і всі квітки з Капленда й Трансваала так і перелетять на днищі на Лису гору в одну мить! Я промовлю одне слово, і люде в місті вимруть в одну годину; скажу друге слово — і вони пооживають! В мені велика, навдивовижу велика ховається сила!

— Невже! А я цьому не була й досі відома, — сказала Настуся.

— Еге ж пак! Не була відома... Так знай же тепереньки. Схочу тільки і одразу стану Пероном, розмовлятиму з премудрим Соломоном, побачу Савську красуню-царицю, буду з нею кохаться, цілуватись, — от що!

— Цьому я йму віри, бо раз спірит у Марселі викликав тінь моєї мами.

— Одже ж рушаймо мерщій в дорогу, бо... бо... я вже знов почуваю, що більшаю, расту. Моя голова піднімається. Я вже от-от незабаром доторкнуся головою до стелі. Мої руки довшають, мої плечі ширшають. Я вже черкаюсь плечима об обидві супротивні стіни. Я стаю, знов стаю допотопним іхтіозавром... Шия моя вже стала довга, неначе в зебри. А ти? — спитав Павлусь.

— І я неначе все більшаю та більшаю, — сказала Настуся.

— В мене знов неначе хтось барилами наливає кохання. Я почуваю вдруге вже велетенську любов іхтіозаврів. Моє серце стало таке завбільшки, як макітра пахучих вареників кохання, та ще й у сметані. А ти?

— І моє серце вже стало, як барильце, — сказала Настуся, — в мене ніби хтось наливає кохання відрами, черпаками, дійницями; наливає одеколону, духів, шампанського. Я сама стаю неначе здорове барило і от-от незабаром лусну од кохання: обручі на мені вже луцять.

— Моя Спіднице! мерщій тікаймо на Лису гору! Я вже знов став іхтіозавром. Шия моя розпирає стелю, плечі розпирають стіни. Я вже сповнив собою всю кімнату. Ой, незабаром розваляю собою увесь дім, бо не змішусь і в цілому домі. Тікаймо на широкий простір будлі-куди, моя Панчохо мила!

— Тікаймо на простір, бо й мене розперло: ми вдвох тут не помістимось зроду-звіку! — сказала Настуся. — Я вже стаю здоровою копицею квіток, а серце в мене вже таке завбільшки, як барило. Я швидко стану ожередом квіток.

— Тікаймо! Ой мені лихо! Чи ти бачиш, моя Спідничко, крізь стіни? А я вже бачу крізь стіни, крізь доми, крізь мури. Ондечки твій тато тебе шукає... йде сюди, прямує просто до нас вулицею. В його за спиною теліпається гармата, а в руках він пре здорову гармату, вже зовсім набиту кулями. Це ж він торохне на мене з гармати й одніме тебе в мене, забере тебе в полон і закине в тюрму в твердині... Я весь трушусь, хапаю дрижаки, неначе на лютому морозі.

— Невже тато простує таки сюди?

— Сюди. Я все бачу, все знаю. Для мене ніби одчинились усі стіни, одчинилась земля,

одчинилось небо. Я бачу все піднебесся.

— Ой лишечко! Чи ти бачиш, ондечки на вулиці збіглись усі мої тітки, всі кузинки! Це вони, певно, мене вже шукають. Та якого їх багацько! Та які вони люті та страшні! Ой! Тікаймо! Рятуй мене! Оборони мене!..

І Настуся крикнула диким, страшним голосом.

— Цить, навіжена, а то вони почують. І батько твій почує. Вилазьмо в двері боком. Може, ще якось висунемось. Та тікаймо од їх на Лису гору, на Монблан, на той світ. Мерщій! — сказав Павлусь.

І він боком, одним плечем, потім другим висунувся в двері.

І вона боком висунулась у двері. І вони бігцем побігли на вулицю.

— Як же оце в світі божому нас доведе звощик до гори, коли ми такі здоровецькі? Ми розваляємо воза. Які коні здужатимуть довести нас? — спитала вона.

— Цить! Ондечки стоїть парний звощик, а в його в хуру запряжені два паристі й одноразні мамонти... Чи ти ба!.. Які силенно здорові! Ці нас підвезуть. Сідаймо! Швидше, мерщій, бо ондечки тато вже близько з своїм цілим арсеналом.

І вони скочили в фаетон і миттю добігли до переліска в сугорбах коло Лисої гори над самісіньким Дніпром.

— Вставаймо ж тут та ходім швидше на гору, бо твої тітки посідали вже на днища й поперекидаються незабаром відьмами та й прилинуть сюди на гору. Тоді ми пропали. Онде вже вершини Лисої гори! Вже вона біла. Це, певно, вночі випав сніг. А які здоровецькі там лідники в криги, з снігу! Це Монблан, це Монблан!

— Слава богу! Бацили позамерзають. Ми не занесемо на собі на той світ цих дивовищ. Шкода тільки, що не буде тропічних квіток, щоб нам тим поетичним чадом, як мостом, перейти в царство раювання, в простір на небо.

— Будуть і квітки! Я вже сказав, щоб вони там були. Моє слово всемогутне. Для тебе, тільки для тебе я промовив це слово, слово всемогутнього допотопного іхтіозавра.

Вони вийшли на Лису гору, побравшись попід руки. Вона була бліда, неначе смерть, він страшніший од самої смерті.

— Чи ти ба, яке диво! Усі лідники в квітках! — крикнула Настуся. — Яка цяця! яка краса! Які клумби! Он клумба астр, фіалок, левкоїв! А ондечки грядки геліотропів, нарцизів, тюльпанів, датур, тубероз! А ондечки наниз по кручі, по снігу цвіте червоний мак, та все смугами до самого долу, до самісінького тобі берега Дніпра! Яка дивовижна пишнота! Гарно, ніби це все у сні!

— Он дивись! Я тільки подумав, і вже на їх труситься брильянтова роса, неначе труситься порох або імжить сніжок.

— Бачу, бачу, моє серце!

І вона вп'ялась своїми блискучими божевільними очима в його дикі блискучі очі, пишні й солодкі в самій божевільності.

— Я знов росту од кохання, — сказав пошепки Павлусь, насилу одірвавши уста од її уст. — Я набираюсь сили і великості іхтіозавра. Незабаром гора мене не знесе, не видержить. Час мені переходить в небесний простір між планети. Тут мені чогось тісно. Ти стаєш прозора. Я тебе бачу наскрізь. Бачу твоє серце, таке завбільшки, як барильце. В йому повно дивних ароматів. То аромат твого кохання. Не видержу далі, вмру, от-от умру.

— Не вмирай, мій милий! Не кидай мене! — крикнула дико Настуся. — Мій голубе, мій соколе ясний, візьми мене з собою! Я боюсь, я трушусь, я чогось злякалась.

— О! ти замахала крилами й хочеш втекти в небо од мене. А я амфібія, мене тягне до води. Моя любов знов стала вогка й мокра, а твоя прозора й суха. Я повинен перебратись у простір через Дніпрові безодні... Не пушу тебе в небо! Летім обоє в вогку безодню, мою природжену безодню!

Не пущу, задушу, а тебе не пущу! — і він ухопив її в обнімок і сторч кинувся з нею з кручі.

Вони вкупі покотилися по кручі, потрушені снігом. Але незабаром наткнулись на корчаку старого пенька. Пеньок розлучив їх палку любов. Він покотився окремо од неї, неначе чорний корч. Вона покотилась окремо, ніби здоровецький клубок. Вони котились окремо по кручі, доганяючи одне одного, і раювали. Вони були в небі, в небесному просторі, між пахучими зорями блискучого кохання. Він дригав ногами серця, вона метляла черевичками кохання, котилась, пишна та гарна, неначе клубок мрій.

Але він помилився. Круча не досягала до самої води. Попід кручею вився вузький шляшок, вибоїстий та бакаюватий. У бакаях стояли каламутні калюжі. По шляху в місто плуганились шкапами селяни й везли на продаж на торжок огородину: капусту, картоплю, цибулю та петрушку.

— Що то пак котиться з кручі? — гомоніли чоловіки, пороззявлявши роти на кручу. — Чи пастухи спускаються та сковзаються з гори, чи, може, пани на одному колесі спускаються? Ото диво! Диви, бра, диви! То їздили на одному колесі по рівному, а це, певно, вигадали нову машину, щоб на одному колесі спускатися з гори, неначе на саночках або на лубках.

Але незабаром Павлусь скотився додолу й плюснув спиною в калюжу. Вона догнала його й простяглась у бакаях поруч з ним.

— Чи ти вже вмерла? — спитався Павлусь, вглядівши попліч з собою свою милу.

— Вмерла. А ти, мій коханий?

— І я вже вмер.

— От і хвалить бога! Тепер нам вже не страшні ні тітки, ні бацили, ні дядини, ні кузники, ні сам батько! Вони вже zostались позад нас далеко, на тому поганому, паскудному, грубому світі, на поганій, паскудній, задрипаній землі.

— Теперечки ми в крузі чистих мрій, у небі, — сказав Павлусь. — Он дивись вгору: яке тут чудне та пишне небо, ніби виткане з здорових чурупок щільників. Одна чурупка рожева, друга червона, третя жовта, а там далі щільники блакитні, а ондечки сині, білі. Це небо мрійне. Це наше небо! Яка пишнота! Яка розкіш! Чи ти пак чуєш, як гуде місяць у своєму льоту, як співають зорі? Це вони співають для нас весільні пісні.

Але чоловіки не дали їм довго балакати та усолоджуватись музикою небес. Вони забрали їх і посадили на віз поверх головок капусти та снопків хрону й петрушки і, трохи покалічених, повезли далі до міста.

— Це, певно, вже летимо десь у ефірі, в небесному просторі. Вже ми, певно, поминули місяць, бо щось дуже задзижчало, неначе гедзь, коло мого вуха. Ми вже, певно, десь коло зірок Терезів або недалеко од Квочки, або й під Квочкою.

— Ні, серце! Ми оце, певно, летимо проз сім зірок Воза, бо ондечки мені привиджуються ніби колеса й дишель, — сказала Настуся. — А оглянься, серце, та подивись, чи не женуться й тутечки за нами мої тітки та кузинки, бо їх, може, й у небо принесе ледащо. Вони примитикуються, щоб і сюди прокласти залізну дорогу або телеграф. Вони таківські: доберуть способу.

— Ні, нема! Ми тут безпечні од усього, од усякого лиха та напасті, — сказав Павлусь.

— А які тут аромати в небі! — сказала Настуся.

— Пахощі трохи нагадують мені ніби аромати либонь земної петрушки та капусти. Щось воно трохи підхоже до того, але багацько лучче й приємніше, — сказав Павлусь.

Селяни довели їх до міста й здали поліцейським урядникам.

— Їх обох треба одвезти просто в божевільню в Кирилівське, а не додому. Ми їх давно знаємо. Вже давно всі примітили, що вони обос з якоюсь ганжею в голові. Їм давно бути б у божевільні, — казали вони й посадили їх у фаєтон та й попровадили просто до божевільні.

— Чи ти ба! — сказав Павлусь. — От ми вже ніби в якомусь місті, чи що. Це вже ми, певно, прилетіли на Волосожар або на Юпітер. Певно, Будда призначив для нашого проживання на житло

цю планету.

— А які тутечки чудернацькі забудування! Яке все тут чудне! Тут, певно, буде нам опрічне житло, — сказала Настуся.

— Еге! І справді все якесь дивовижне, чудернацьке. Он бачу, — якісь високі дзвіниці попережняблювались навскоси, неначе хочуть полягати долі. От-от попадають! А доми тут усі дочиста понахилялись на один бік, неначе верби на здоровому вітрі. А люде! Чи ти ба! Геть чисто всі ходять догори ногами! Ходять руками й стримлять ногами догори. Як химерно дригають ногами, неначе жаби тоді, як поринають на дно. Ой смішно! Хи-хи-хи!

І Павлусь реготався несамовито, аж дух йому забивало.

— А он, чи ти ба! Люде поприїжджали на торжок на червоних коровах та на зелених конях. Як гарно, як дивовижно!

— Ні, серце, то не корови. То вони поприїжджали на допотопних мамонтах та мастодонтах. Яка тут здоровецька худоба! — сказав Павлусь.

— А он я бачу якусь величезну браму, поцяцьковану ніби золотом. А за брамою якісь пишні палаци, вкриті золотом, а поверх них золоті бані аж сяють, — сказала Настуся.

— І я бачу це диво. Це либонь палац Будди. Це ми без завади вже летимо до його з поклоном. Це він тут пробуває. Пишне житло призначив нам Будда за нашу велику любов, де ми без притичин, без завади кохатимемось повік.

І вони обоє роздивлялись, раювали й були дуже й дуже щасливі...

— От і брама вже одчинилась. Он хтось вийшов до нас назустріч, — сказала Настуся.

— Коли б нам таки зараз дали тут обідати, бо я вже їсти хочу, аж шкура лущить. Як ми їхали на мамонтах од Лисої гори ще на землі, то я одколував шматок сирого гарбуза та й з'їв, а потім проковтнув зо дві сирі картоплині, та ще налапав і поглинув сире соснове поліно. Ото було й усе. А дорога була не близька! — сказав Павлусь.

— А я таки тоді крадькома налапала головку капусти та й проковтнула одразу, а потім налапала під собою сирого буряка та вгризла потаенці, щоб зірки не бачили та не сміялись з мене. Але почувую, що гаразд не наїлась.

— То ми в небесному просторі їли небесну манну зірок та бурякову амброзію кохання.

— Чи ти ба! От ми вже й у палаці. Які силенно здорові тут покої, та всі в золоті та сріблі! Як тут хороше, як гарно! А люде! Які тут чудні пожильці! Ож придивись! Зовсім не такі, як ми. Он, дивись, никають од кутка до кутка в другому здоровому покої. В їх, як я бачу, нема ні рук, ні ніг, а тільки голови на тулубах. Неначе тюлені або моржі поставали на хвостах, мов обкутані білими хламидами. І ходять вони хвостами, чи то й не ходять, либонь стрибають на хвостах, наче сороки. Як чудно та дивовижно! А які в їх чудні голови! Дивись, дивись! Але цить! Ондечки одчинились двері. Певно, вийде сам Будда, — сказала Настуся. — Дивись, усі якось заметушилися, почали шулитись, всі ущушли. От і ми, нікчемні, сподобилися таки спозирати самого Будду в його золотому палаці, в його раї.

— Оце ж виходить сам великий Будда, — сказав Павлусь. — Дивись, який він величний дідуган! Борода аж до колін. На йому браминська шовкова жовта хламида, а по хламиді чорніють латки: це символ його чернецького смирення та вбожества.

— Який він величний! Та як прияличає йому та жовта хламида! Який він величний і либонь дуже добрий та почутливий! Все питає в кожного, як він себе почувает, як його здоров'я? Чи чуєш?

— Чую. Він питає в кожного дуже ласкаво, з щиросердою прихильністю, а ті пиндючаться чогось та химерно кивають головами. Певно, це в їх таке благання Будди, — сказав Павлусь.

— Цить! От він приступає й до нас, певно, питатиме про нашу мандрівку, — сказала Настуся.

— Тільки, борони тебе боже, не кажи, що ми попасались у дорозі, що ти проковтнула головку капусти, а я з'їв п'ять скибок сирого гарбуза та поглинув неварене соснове поліно. Бо ти стала

лепетлива, стала велика брехуха; вийде якось не дуже делікатно в цих палацах. Про це мовчи!

— Цить! От він і до нас приступає! Хвала тобі, великий Буддо! — крикнула Настуся. — Я знаю твою велику силу! Благаю тебе, не посилай мене в курку, а мого Павлуся в півня! Не хочу я йти і в телицю, і не посилай мого Павлуся в бичка, бо нас лихі люде заріжуть, насічуть із нас товчеників та сіканини та стріскають нас. Пошли мене в зозулю, а мого Павлуся в зозуля. Ми будемо довіку по гаях літати та тобі хвалу кувать.

— Цить, навіжена! Ото наказала, наговорила три мішки гречаної вовни! Це ти, певно, вже з ума зійшла або з глузду з'їхала! Не слухай її, великий, світлий Буддо! Вона збожеволіла! — сказав Павлусь.

— Я й не слухаю її, а передніше вислухаю вас, милий красуню! Як ваше здоров'ячко? — спитав доктор у Павлуся Малинки.

— Хвалить бога, аж вибрикую, бо оце тільки що оброку наївся. Оступись, будь ласка, а то ще вбрикну й тебе, преподобнику. Ти думаєш, я не знаю, хто ти? Дури вже кого дурнішого, а не мене. Ти великий Будда! От хто ти еси!

— Ой ні! Це не святий Будда. Це якийсь тюряжник хоче мордувать мене й мого Павлуся, — обізвалася Настуся.

— Ой лишечко! Тут одразу стало поночі, мов у тюрмі. Я тебе ледве бачу, моя ряба Спідничко. «Чад і Паша! Диха Чорне». Настусю, моя Спіднице, моя шовкова Ковдро! де ти? Щось Чорне безсило тупчиться, клаца зубами, шарпа за руки. Хи-хи-хи! А я сміюся з тебе. Блакитним світлом горить моє серце, світлом «чулості» й Ковдри. А мої, взявшись за руки, співають Думки, легкі, горді. Душі наші, золота Панчохо, — тепер з гнівним сміхом перестрибують без завади через голову Чорного і летять у вічність, і цілуються з Любов'ю людськості без «розпачу» з вірою в тіль найкращої. «Чорне» тупчиться, лютує, дряпа руки. Тихо. Мертво. Ковдро! де ти? Світлом гордості горить душа, ароматом терна, віковичного страждання пашиє моя душа. О! фосфорично світяться — «дукаті» очі, бризка піна. Чорне дмухнуло і Сором з'явився. Кров покриває білі знаки зубів. Паша. Чорне. Хи-хи-хи!! Чорне дихнуло, сором зів'яв. Чую кроки чийсь у мешкані (житлі). Так це, Буддо, такі в тебе відсоткові відносини пересічно в відсотках і доробку нашому за нашу Любов, за Віру в тебе? Да! Чудесно! Хи-хи-хи! — гукнув Павлусь, мішаючи усякові мови.

1900 року.
Київ